

MARIAN KANIOR OSB

STUDENCI WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO W WOLNYM MIEŚCIE KRAKOWIE

1. STAN OGÓLNY LICZBA STUDENTÓW WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO

Jeszcze pod koniec XVIII wieku, w Krakowie, obok Wydziału Teologicznego na Akademii Krakowskiej, były jeszcze trzy seminaria: tzw. akademickie w sąsiedztwie uniwersytetu pod zarządem profesorów Akademii; drugie zamkowe (arcense) pod zarządem misjonarzy i trzecie, diecezjalne, na Stradomiu, również pod zarządem misjonarzy. Seminarium akademickie kształciło młodzież duchowną z wyższym wykształceniem, natomiast pozostałe dwa seminaria przygotowywały młodzież przez dwa lata do święceń kapłańskich. Za Austrii, dekret rządowy z dnia 18 III 1801 r. polecił konsystorzowi zamknąć seminarium akademickie i zamkowe, a nowe zarządzenie z 23 XII tegoż roku inkorporowało oba te instytuty do seminarium misjonarskiego na Stradomiu¹.

Z chwilą zamknięcia seminarium akademickiego jedną z najgłówniejszych bolączek Wydziału Teologicznego stał się brak studentów, gdyż Wydział został pozbawiony większej części słuchaczy. Za pierwszej okupacji austriackiej władze – zgodnie z prawodawstwem i zwyczajami rządowymi – po prostu nakazały alumnom seminarium uczęszczać na wykłady uniwersyteckie. Nie pomogły nawet józefińskie podręczniki w planie wykładów podane w 1801 r. komisji rządowej przez rektora seminarium, ks. J. K. Górnickiego².

¹ S. Wysocki, *Seminarium zamkowe w Krakowie*. Lwów 1910, s. 35; B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1792-1918)*. Kraków 1980, s. 388.

² Por. T. Glemma, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1796-1847*. W: *Polonia Sacra* 1948, s. 77.

Za Księstwa Warszawskiego przyznano biskupowi krakowskiemu przewodnictwo w Dozorze Szkoły Głównej i najwyższą władzę nad Wydziałem Teologicznym. W oparciu o swoją władzę biskup Andrzej Rawa Gawroński (1804-1814) – po wyjeździe benedyktynów niemieckich – postarał się dla rektora seminarium stradomskiego, ks. J.K. Górnickiego, o nominację na dziekana Wydziału Teologicznego. Wykłady odbywały się w seminarium³.

W okresie Rzeczypospolitej Krakowskiej, gdy odcięto Kraków i najbliższą okolicę kordonem od reszty Polski, uniwersytet, a więc i Wydział Teologiczny, cierpiał na stały niedobór studentów. „Mocarstwa opiekuńcze” utrudniały jak tylko mogły swym poddanym studia na uczelni krakowskiej, wreszcie zakazując ich zupełnie. Samo stutysięczne Wolne Miasto mogło dostarczyć tylko małą liczbę studentów, tak że niekiedy profesoremie miewali po jednym studentie⁴. M. Kulczykowski mocno podkreśla, że tak niskiego stanu liczebnego studentów, jak w pierwszej połowie XIX wieku nie notowano w ciągu kilkunastowiecznej historii Uniwersytetu Jagiellońskiego⁵. Brak słuchaczy tym dotkliwiej odczuwano na Wydziale Teologicznym, z uwagi na seminarium diecezjalne, odciągające znaczą liczbę kandydatów na studia teologiczne⁶. Jeśli się weźmie pod uwagę, że studia teologiczne w tym okresie trwały trzy lata, to na poszczególnych latach było bardzo niewiele uczniów⁷.

³ Prof. Hechel pisał pod rokiem 1840/1841: „Dziś... tak mało jest uczniów na uniwersytecie, iż na mojej lekcji historii medycyny tylko jednego mam ucznia Ethingera i to jeszcze Żyda, który jako prawowierny izraelita, w szabas i inne swoje święta na lekcje nie przychodzi i ja wraz z nim święta żydowskie obchodzić muszę”. *Pamiętniki* wyd. Wł. Szumowski II. Kraków 1939, s. 58. Por. także T. Glemma, *Wydział Teologiczny...*, s. 75.

⁴ M. Kulczykowski, *Analiza zbiorowości studenckiej w pierwszej połowie XIX wieku (studium statystyczne)*. W: *Studia z dziejów młodzieży Uniwersytetu Krakowskiego od Oświecenia do połowy XX wieku*. T. 2. cz. 1 pod redakcją C. Bobińskiej. Kraków 1970, s. 28.

⁶ Należy zwrócić uwagę, że diecezja krakowska po reorganizacji terytorialnej administracji kościelnej bullą *Ex imposita nobis* z 1818 r. miała jeszcze drugie seminarium, w Kielcach. Stan ten trwał do 1848 r. kiedy to rządca obydwóch części diecezji, biskup pomocniczy Ludwik Łętowski, zrezygnował z zajmowanego stanowiska i odtąd część „polska” i część „austriacka” otrzymały niezależnych ordynariuszów. Por. B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1792-1918)*. Kraków 1980, s. 210.

⁷ Np. w roku akademickim 1836/1836 na Wydziale Teologicznym studiowało tylko siedmiu studentów, z tego na pierwszym roku trzech, a na trzecim roku czterech słuchaczy. Wyjątkowy okazał się rok następny, gdyż na ten wydział zapisał się tylko jeden student, który w dodatku został skreślony. Rektor Łańcucki tłumaczy ten stan tym, że Statut Uniwersytecki dopuszczał do słuchania nauk publicznych na Wydziale Teologicznym tylko tych studentów, którzy ukończyli gimnazjum oraz po wysłuchaniu pewnych wykładów na Wydziale Filozoficznym. Jednak drugą okoliczność podaje mało praktyczny sposób prowadzenia wykładów. AUJ SI 129.

Po reorganizacji Wydziału Teologicznego w 1815/1816 zaczęli się zgłaszać słuchacze. Uniwersytet jednakże stawiał przed kandydatami duże wymagania. Każdy student, zgłaszający się na Wydział Teologiczny, prawa czy medycyny, powinien się wykazać uprzednio świadectwem ukończenia gimnazjum, uczęszczać przez dwa lata na wykłady z filozofii i dopiero po odebraniu zaświadczenia o zdaniu egzaminów mógł zgłosić się na odpowiedni wydział⁸. Jeśli chodzi o teologię obowiązywał dodatkowy przepis, że student może się zapisać na wykłady najwyżej z 4 do 5 przedmiotów. Zalecano także wysłuchanie „Literatury Polskiej”⁹. Statut z 1818 r. dla kandydatów zgłaszających się na studia wprowadzał jeszcze – oprócz świadectwa ukończenia gimnazjum – egzamin wstępny przed rektorem i profesorami gimnazjum lub przed dziekanem i profesorami wydziału filozoficznego. Studentów przybywających spoza Rzeczypospolitej Krakowskiej obowiązywało prawo przepisane dla ich własnych uniwersytetów¹⁰. Jako zwyczajny słuchacz student mógł się zapisać tylko na jeden wydział. Natomiast w zajęciach drugiego wydziału, np. prawa czy medycyny, mógł uczestniczyć – za zezwoleniem rektora czy dziekana – ale tylko jako wolny słuchacz¹¹. Toteż obok zwyczajnych studentów byli także (choć w mniejszości) wolni słuchacze. Byli nimi albo teologowie uczęszczający zarazem na inne wydziały, albo studenci innych przedmiotów, zwłaszcza prawa, słuchający także teologii¹². Warto podkreślić, że w roku akademickim 1829/1830 widnieje w spisie studentów teologii Izraelita, który studiował język hebrajski.

Załączona (s. 162) tabela ilustruje różne aspekty życia studenckiego Wydziału Teologicznego UJ w Wolnym Mieście Krakowie. Musi nas uderzyć duża płynność frekwencji studentów w analizowanym okresie.

⁸ Rektor UJ w piśmie do dziekana Wydziału Teologicznego z 24 IV 1816 r. przypomniał uchwałę Rady Rektorskiej z 6 X 1815 r., że studentami zwyczajnymi wydziału mogą być tylko ci kandydaci, którzy „wykażą się świadectwem o odbytych studiach i zdanych egzaminach nauk: logiki, etyki, matematyki niższej, fizyki i historii naturalnej”. AUJ WT I 15. Podobną uchwałę Rada Rektorska podjęła 25 VI 1819 r. AUJ SI 128. Por. także M. Patkaniowski, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy Kollątaja do końca XIX wieku*. Kraków 1964, s. 214.

⁹ Rektor zgłosił to zalecenie dziekanowi Wydziału Teologicznego pismem z 2 XI 1816 r. AUJ WT I 4.

¹⁰ Pismo rektora do Wysokiej Rady Uniwersyteckiej z 14 XI 1818. AUJ S I 128.

¹¹ Student Wydziału Chirurgicznego, G. Pyziński, zwrócił się 21 X 1833 r. do Komisarza Rządowego J. Schindlera o pozwolenie uczęszczania na wykłady z teologii. Komisarz – powołując się na paragraf 27 Statutu odpowiedział, że może być zwyczajnym studentem tylko na jednym wydziale, a na drugim tylko wolnym słuchaczem. Z takimi wypadkami spotykano się dosyć często. AUJ WT I 15.

¹² W roku 1830/1831 na 8 słuchaczy było 4 księży, wśród nich ks. B. Baniakowski, który już studiował kilka lat, i ks. B. Maliński. AUJ D VII 26.

Studenci Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego według ich pochodzenia społecznego i geograficznego
w latach 1815—1850

Lp.	Lata	Studenci						Pochodzenie społeczne				Pochodzenie terytorialne					
		zwyyczajni	nadzwyczajni	ogółem	lata studiów			szlacheckie	miejskie	chłopskie	inne (obywatele)	Zabór pruski Prusy	Królestwo Polskie	Zabór rosyjski i Rosja	Kraków	Rzeczpospolita Krakowska bez Krakowa	Zabór austriacki i kraje monarchii austriackiej
					I	II	III										
1.	1815/16	17	—	17	17	—	—	5	3	8	1	1	3	—	—	13	
2.	1816/17	10	1	11	4	7	—	3	4	3	1	1	3	—	—	6	
3.	1817/18	5	1	6	4	2	—	2	3	1	—	—	3	—	—	2	
4.	1818/19	9	3	12	10	1	1	2	8	—	2	—	4	—	—	3	
5.	1819/20	8	4	12	10	1	1	—	6	2	4	2	4	—	2	4	
6.	1820/21	—	—	23	21	2	—	1	7	5	10	4	6	—	1	12	
7.	1821/22	21	6	27	22	5	—	4	17	5	1	3	5	—	1	17	
8.	1822/23	23	1	24	16	8	—	4	10	6	1	2	10	—	1	10	
9.	1823/24	18	4	22	15	5	2	3	14	5	—	2	6	—	3	10	
10.	1824/25	17	—	17	11	5	2	4	7	2	4	3	8	—	1	5	
11.	1825/26	18	—	18	13	5	—	1	10	3	4	3	2	—	2	10	
12.	1826/27	—	—	23	15	8	—	1	19	2	1	3	4	—	2	13	
13.	1827/28	—	—	30	24	6	—	5	11	2	11	4	5	—	4	14	
14.	1828/29	—	—	21	10	11	—	2	6	3	10	3	3	—	3	9	
15.	1829/30	—	—	25	15	8	2	2	16	—	7	6	5	—	2	7	
16.	1830/31	—	—	18	8	5	5	2	10	1	5	5	6	—	4	3	
17.	1831/32	9	2	11	3	5	3	—	7	2	2	1	5	—	2	3	
18.	1832/33	12	2	14	8	4	2	—	9	2	3	1	1	—	4	8	
19.	1833/34	8	—	8	8	—	—	—	3	—	5	—	—	—	1	3	
20.	1834/35	7	—	7	2	4	1	—	3	—	4	—	—	—	3	3	
21.	1835/36	6	—	6	2	—	4	*	*	*	6	1	1	—	1	4	
22.	1836/37	1	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	
23.	1837/38	6	1	7	7	—	—	—	—	2	5	—	—	—	4	3	
24.	1838/39	9	—	9	2	7	—	—	—	1	8	—	—	—	3	3	
25.	1839/40	8	2	10	—	4	6	*	*	*	10	2	1	1	2	6	
26.	1840/41	5	3	8	6	—	2	—	*	*	8	—	—	—	4	2	
27.	1841/42	10	1	11	7	4	—	—	3	3	5	—	1	1	3	2	
28.	1842/43	11	—	11	2	4	5	—	2	2	7	—	2	—	1	3	
29.	1843/44	10	5	15	9	2	4	1	5	3	6	2	2	—	4	5	
30.	1844/45	9	7	16	5	5	6	1	4	—	9	2	3	—	5	3	
31.	1845/46	9	2	11	3	3	3	1	3	1	6	1	1	—	6	3	
32.	1846/47	5	1	6	3	2	1	1	—	1	4	—	—	—	4	2	
33.	1847/48	8	—	8	3	3	2	*	*	—	8	—	—	—	4	4	
34.	1848/49	10	—	10	4	2	4	*	*	*	10	—	—	—	1	*	
35.	1849/50	9	—	9	5	*	*	—	3	1	5	—	—	—	—	5	

* — brak danych źródłowych

— zjawisko nie występuje

Podstawa źródłowa: AUJ WT 116; WT119; Katalogi studentów: dziekańskich i poszczególnych katedr.

Wiadomo, że studenci stanowią element niezmiernie ruchliwy. Zmieniają uczelnie, przerywają studia itd. Toteż początkowy zapis studentów zawsze jest większy od stanu końcowego. Także na teologii znaczna część słuchaczy zwykle nie dotrwała do końca i liczbą kończących rok była zawsze mniejsza od wpisu początkowego. Często ta różnica była bardzo duża¹³. Wpływały tu takie czynniki, jak: brak środków materialnych, niezdanie egzaminu, niedopełnienie formalności paszportowych itd.¹⁴

Jedną z najpoważniejszych przyczyn małej ilości studentów teologii jest brak na studiach uniwersyteckich studentów seminarium diecezjalnego oraz sposób traktowania przez władze seminaryjne tych studentów Wydziału Teologicznego. Ci z absolwentów, którzy zgłaszali się do seminarium, celem otrzymania święceń kapłańskich, byli traktowani na równi z kandydatami zgłaszającymi się do seminarium po gimnazjum. Zgłaszających się absolwentów albo nie przyjmowano, albo odbytych przez nich studiów teologicznych nie honorowano i zobowiązywano ich do ponawiania studiów teologicznych od pierwszego roku¹⁵. Takie postępowanie Konstystorza Krakowskiego i władz seminarium wpływało ujemnie na nabór studentów na Wydział Teologiczny, gdyż ubożsi studenci udawali się wprost do seminarium i poprzestawali na naukach tam dawanych. Według dziekana Wydziału Teologicznego, ks. Fl. Kudrewicza z 28 I 1818 r. słuchaczami nauk teologicznych na Akademii byli studenci

¹³ Według pisma dziekana Wydziału Teologicznego ks. Fl. Kudrewicza z 28 I 1818 r. tylko 2 audytorów ukończyło „pełny kurs teologicznych nauk” w 1817/1818. AUJ S I 128. Dnia 26 VIII 1820 r. podał ks. Fl. Kudrewicz, że na 12 studentów w roku akademickim 1819/1820 tylko 4 ukończyło studia. AUJ S I 422. W roku 1822/1823 spośród 24 studentów zdało egzamin 13, a tylko 1 ukończył studia. AUJ S I 128. Podobnie ze sprawozdania ks. T. Teligi, dziekana tegoż wydziału, z 4 X 1842 r. wynika, że na 10 studentów zwyczajnych, trzech opuściło wydział w ciągu roku; W roku akademickim 1845/1846 z 10 studentów przy końcu roku zostało tylko 6, a w roku 1848/1849 na 20 studentów tylko połowa utrzymała się na wydziale do końca roku. AUJ S I 129.

¹⁴ Źródła często notują, że student został wykreślony „gdyż nie miał pozwolenia od swego rządu” – 1833/1834 AUJ SI 128, lub w 1836 wykreślony „z polecenia Komisarza Rzadowego”. AUJ ST 129.

¹⁵ Dziekan Wydziału Teologicznego, ks. Kudrewicz, w piśmie do rektora UJ z 28 I 1818 r., wykazując tylko 6 studentów w roku akademickim 1817/1818, tłumaczy niską frekwencję na wydziale polityką władz seminaryjnych. Audytorzy uniwersytetu, po ukończeniu nauk teologicznych, którzy „udali się do Seminarium Krakowskiego jedynie dla nauczenia się obrzędów i rubryk, albo nie byli przyjmowani, albo, gdy zostali przyjęci, byli uważani jako teologowie pierwszoletni z obowiązkiem słuchania na nowo całego kursu teologii seminaryjskiej..., którym odmówiono przyjęcia, udali się do innych diecezji: kieleckiej, gnieźnieńskiej, poznańskiej, gdzie odebrawszy natychmiast święcenia kapłańskie, są już ozdobą kleru przez spełnianie obowiązków parafialnych, lub też (przez) nauczanie po seminariach kleru sposobiącego się do stanu duchownego. Którzy w tutejszym seminarium zostali, z tych żaden dotychczas święceń kapłańskich nie otrzymał”. AUJ SI 128.

innych wydziałów, z uwagi na zainteresowania lub powiązania z innymi naukami, lub studenci świeccy, którzy przybyli z innych diecezji, bowiem duchowni z diecezji krakowskiej, mimo chęci pogłębienia swoich studiów rezygnowali z obawy narażenia się Konsystorzowi Krakowskiemu¹⁶. Sprawa ta przewijała się przez cały analizowany okres¹⁷.

Na stan studentów na Wydziale Teologicznym wpływały w bardzo dużym stopniu stosunki polityczne. Okres dziesięciolecia 1830-1840 charakteryzuje się wprost katastrofalnym spadkiem liczby studentów Wydziału Teologicznego, a nawet ich kompletnym brakiem w roku akademickim 1836/1837. Najprzód jest to okres powstania listopadowego, a następnie, w jego wyniku, mieszanie się „Dworów Opiekuńczych” w sprawę Uniwersytetu. I tak na rok akademicki 1832/1833 zgłosiło się na wykłady Pisma św. do profesora ks. Jana Schindlera ośmiu słuchaczy, z których w ciągu roku aż pięciu przestało uczęszczać na zajęcia¹⁸. Na rok akademicki 1835/1836 zapisało się tylko sześciu studentów (trzech na rok pierwszy i trzech na rok trzeci)¹⁹. Głównie z powodu interwencji rezydentów państw zaborczych na rok 1836/1837 zapisał się tylko jeden student, ks. Antoni Jałoszyński, lat 34, pełniący obowiązki wikarego przy kościele Św. Floriana. Ostatecznie jednak, jako poddany cesarstwa austriackiego, został skreślony z listy studentów, gdyż nie posiadał „wyoczeźnienia” Rządu Cesarsko-Austriackiego, i pod koniec roku akademickiego Wydział Teologiczny był bez słuchaczy²⁰. Z tego powodu zawieszono zostały zupełnie wykłady na Wydziale. W następnym roku widniało już na Wydziale siedmiu słuchaczy, wśród których był ks. Kazimierz Żurkowski. Pewne uzupełnienie stanowili studenci z innych wydziałów (głównie z prawa i medycyny), zapisujący się na wykłady z teologii. W ciągu roku zapisał się jeszcze ks. Mikołaj Dębrowicz jako wolny słuchacz²¹. W ten sposób niebezpieczeństwo braku studentów zostało zażegnane.

Inną, również ważną przyczyną małej liczby studentów w uczelni krakowskiej był bezwzględny zakaz studiowania w Krakowie, wydany przez rządy zaborcze dla wszystkich poddanych nie mających na to osob-

¹⁶ Ks. Fl. Kudrewicz wspomina, że ks. Michał Lechert, kanonik lateraneński, który przybył z innej diecezji, musiał zrezygnować ze studiów teologicznych na Akademii z powodu prześladowania przez Konstystorz Krakowski. AUJ SI 128.

¹⁷ Ten sam problem podnosił ks. Fl. Kudrewicz w piśmie z 26 VIII 1829 r. AUJ SI 422.

¹⁸ AUJ D VII 26.

¹⁹ Studentami pierwszego roku byli: Jan Orgler z Mysłowic lat 27, Jan Sałasz ze Skoczowa lat 22 i Leopold Szwilliński z Tarnowskich Gór lat 22; na trzeci rok zapisali się: Jan Drożdżewicz ze Skawiny, lat 23, Adam Fedorowicz z Chyliny, lat 22 i Mateusz Solarski z Krakowa, lat 27. Wszyscy kończyli gimnazjum w Krakowie. AUJ D VII 26.

²⁰ T. Glemma, *Wydział Teologiczny...*, s. 139.

²¹ W roku akademickim 1837/1838 na 7 słuchaczy, 3 przybyło z filozofii, a 1 z medycyny. AUJ D VII 26.

nego pozwolenia, którego w zasadzie nigdy nie udzielano²². W wyniku zaburzeń studenckich w 1820 r., wykrycia tajnej organizacji studenckiej oraz szeregu innych momentów politycznych w Wolnym Mieście Krakowie władze Królestwa Polskiego zakazały w 1823 r. swoim obywatelom zapisywać się na Uniwersytet Jagielloński. Mimo usilnych zabiegów Senatu Rządzącego W. M. Krakowa, Wielki Księżę Konstanty nie cofnęła wydanego zakazu i młodzież z Królestwa musiała opuścić Kraków. Po powstaniu listopadowym ponowiono zakaz przyjmowania na Uniwersytet Jagielloński. Władze austriackie wprawdzie nie odwołały młodzieży z Galicji, ale również zaczęły stosować politykę utrudniania młodzieży podejmowania studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim²³.

Szczególnie po powstaniu listopadowym tropiono na uniwersytecie uczestników powstania. Jeszcze w 1833 r. dziekan Wydziału Teologicznego otrzymał zakaz komunikowania profesorom i studentom obwieszczenia Senatu Rządzącego, aby „byli wojskowi polscy i osoby cywilne zagraniczne, które miały udział w Rewolucji Królestwa Polskiego w 1830/1831 ...opuścili tutejszy kraj”²⁴. Dziekan Wydziału Teologicznego, ks. Leon Laurysiewicz, w sprawozdaniu z Wydziału z 27 IX 1841 r., podając tylko 10 studentów wyjaśniał małą ich liczbę tym, że wielu ubiegających się kandydatów, którzy nie złożyli potrzebnych zaświadczeń w roku 1839/1840, zostało skreślonych²⁵. Kontrola policyjna była bardzo ostra. Komisarz rządowy przesyłając dziekanowi Wydziału Teologicznego odebrane przez studentów „imatrykuly” ostrzegał zapisujących się na uniwersytet, że ich nie „przed Dyрекcją Policji za jakie bądź uchybienie zasłonić nie potrafi”²⁶.

W następnym okresie 1839-1847 liczba słuchaczy była nadal jeszcze mała, ale w porównaniu z okresem poprzednim stan nieco się polepszył. Z uznaniem należy podkreślić, że duży odsetek studentów teologii w niektórych latach stanowili księża i klerycy seminarium diecezjalnego oraz zakonnicy. W roku akademickim 1819/1820 studiowało na Uniwersytecie 8 kleryków, a roku następnym było ich już 14. Księża stanowili mniejszy odsetek, ale też prawie co roku widnieją w spisie studentów. W roku 1839/1831 studiowało 5 księży. Wśród 10 studentów zapisanych w roku 1839/1840 było 3 księży wikarych: Makary Baniakowski (Św. Anna), Adam Fedorowicz

²² Kurator Generalny Instytutów Naukowych M. M. Krakowa przypomniał władzom uniwersytetu, że kandydaci na studia przybywający spoza granic Rzeczypospolitej Krakowskiej winni przedłożyć przy wpisie paszporty wraz z pozwoleniem na studia od rządu swego kraju. AUJ rkp. SI 305.

²³ Por. M. Kulczykowski, dz. cyt., s. 34.

²⁴ T. Glemma, *Wydział Teologiczny...*, s. 140.

²⁵ AUJ SI 129.

²⁶ AUJ D VII 26.

i Leopold Szwiliński (Św. Mikołaj). Ten ostani przerwał swe studia w ciągu roku. Zwiększoną frekwencję studentów można uzasadnić uczęszczaniem w tych latach na studia kapłanów zakonnych: augustianów, dominikanów, paulinów. Niespokojne czasy sprawiły, że w następnych latach znów spada liczba studentów do sześciu w roku 1846/1847, i to samych księży.

2. POCHODZENIE SPOŁECZNE STUDENTÓW WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO

Ważnym zagadnieniem jest pochodzenie społeczne studentów. Dla celów klasyfikacyjnych wyróżniono podział na cztery grupy społeczne: szlachta, mieszczenie, chłopci i inni. Do tej ostatniej grupy zaliczono tych, których rodzice tytułowali się obywatelami. Jeśli na początku analizowanego okresu studenci pochodzenia szlacheckiego stanowili znaczny odsetek, to po roku 1830 ustaje zupełnie napływ kandydatów na teologię spośród szlachty. To zjawisko należy tłumaczyć wypadkami związanymi z powstaniem listopadowym i znacznym zaangażowaniem się młodzieży szlacheckiej w powstanie. Dopiero pod koniec istnienia Rzeczypospolitej Krakowskiej znowu pojawiają się studenci teologii zaliczani do tej grupy społecznej. Należy także wziąć pod uwagę, że studia teologiczne w tym okresie już nie dawały promocji ani pod względem społecznym, ani tym bardziej pod względem materialnym²⁷.

Mimo przysłowiowej „nędzy galicyjskiej” i zniesienia pańszczyzny w zaborze austriackim dopiero po tzw. rabacji w 1846 r., studenci pochodzenia chłopskiego stanowili nieco wyższy procent od poprzedniej grupy. Jednakże przez cały analizowany okres dominowali na studiach teologicznych synowie rodzin mieszczańskich i małomiasteczkowych (obywateli). To zjawisko należy łączyć z większymi możliwościami finansowymi tych rodzin przy wysyłaniu synów do szkół średnich i na studia wyższe.

W ogóle opłaty za studia odgrywały ważną rolę w budżecie studentów teologii. Gdy w 1818 r. ks. T. Mazurkiewicz, dziekan Wydziału Teologicznego ogłosił studentom zarządzenie rektora o ustaleniu wysokości taksy egzaminacyjnej na 50 złp., wszyscy studenci oświadczyli, że nie będą mogli jej uiścić, gdyż utrzymują się z kondycji²⁸. Dużą pomocą dla studentów były stypendia zwane „borkarzami”²⁹.

²⁷ Ks. B. Kumor zwraca uwagę na niskie uposażenie kleru w diecezji tarnowskiej w XIX wieku. Por. *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*. Kraków 1985, s. 484.

²⁸ AUJ D VII 26.

²⁹ Na posiedzeniu Rady Wydziału Teologicznego w dniu 7 VII 1825 r. wytypowano aż dwunastu studentów, którzy wykazali pilność w studiach, celem przyznania im stypendium,

3. POCHODZENIE GEOGRAFICZNE STUDENTÓW WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO

Bardzo różnorodne jest również pochodzenie geograficzne studentów Wydziału Teologicznego. Do wyjątków należą studenci z zaboru rosyjskiego, z Litwy. Natomiast do 1831 r. prawie corocznie napływało po kilku studentów z zaboru pruskiego, głównie ze Śląska, oraz z Królestwa Polskiego. Przez kilka następnych lat po powstaniu listopadowym z obu tych regionów geograficznych nie było żadnego studenta. Pojawiają się dopiero pod koniec badanego okresu. Zatem przez cały analizowany okres głównym regionem, z którego napływali studenci teologii, była Rzeczpospolita Krakowska wraz z Krakowem oraz zabór austriacki, głównie z terenów Pogórza Karpackiego³⁰.

4. DYSCYPLINA STUDIÓW

Sytuacja polityczna, jaka zapanowała w początkach powstania Wolnego Miasta Krakowa pozwalała młodzieży akademickiej na dużą swobodę postępowania. Artykuł XV Traktatu Wiedeńskiego z maja 1815 r. zapewniał młodzieży dawnych prowincji polskich, graniczących z Rzeczpospolitą Krakowską swobodny dostęp na Uniwersytet Jagielloński. Jednakże w miarę jak „Trzy Dwory Protekcyjne” zaostrzały przepisy administracyjne dla Uniwersytetu, wzrastały także wymogi dyscyplinarne samych studiów. Po wydarzeniach z lipca 1820 r., związanych z aresztowaniem trzech studentów i manifestacją młodzieży, zakazano młodzieży z Królestwa Polskiego dostępu na studia w Krakowie i wprowadzono paszporty z pozwoleniem od Władz Rządowych danego kraju³¹. Zaostrzono także

tw. „borkany”. W następnym roku na podobnym posiedzeniu 26 maja przyznano stypendia pięciu studentom. AUJ WT I 3.

³⁰ Por. Tabl. nr 1.

³¹ W latach 1838-1849 źródła notują szereg przypadków skreślenia z listy studenckiej rocznie nawet po kilku studentów z powodu braku pozwolenia właściwego rządu na uczęszczanie lub paszportu emigracyjnego. AUJ SI 425; Np. w 1849 r. oprócz 10 studentów zwyczajnych było zapisanych jeszcze innych 10, w tym 3 dominikanów i 1 kapelan wojsk cesarskich, ale w ciągu roku akademickiego zostali „wyskrybowani” z braku właściwych allegeatów. AUJ SI 434. Warto tu wspomnieć, że mimo tak ostrych sankcji Wydział Teologiczny starał się być tolerancyjny dla studentów spoza Rzeczypospolitej Krakowskiej. W źródłach w roku akademickim 1840/1841 jest notatka o studencie A. Kwiatkowskim: „Uczeń ten pierwszoletni na Wydział Teologiczny nie został przyjęty dla braku pozwolenia od właściwego urzędu, jednakowoż jako dobrze aplikujący się był tolerowany”. AUJ SI 434.

dyscyplinę na samej uczelni zarówno w stosunku do studentów³², jak i profesorów³³. Dla łatwiejszej kontroli zachowania się studentów Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa, na wiosek Kuratora Instytutów Naukowych, przepisał – zarówno dla uczniów liceum, jak i dla studentów Uniwersytetu – obowiązek noszenia mundurów, co zostało wprowadzone z początkiem roku akademickiego 1826/1827³⁴. W następnych latach często przypomniano dziekanom o obowiązku noszenia mundurów przez studentów. Początkowo Kurator Instytutów Naukowych zwolnił od tego obowiązku osoby duchowne, ale w roku akademickim 1829/1830 na nowo wprowadzono dla stanu duchownego strój duchowny lub zakonny, a dla świeckich fraki granatowe lub ciemno-szaraczkowe surduty³⁵. Statut Kuratorski z 1826 r. zastrzegł także dyscyplinę obecności na wykładach. Studentowi za opuszczenie w ciągu miesiąca 3 wykładów bez należytego usprawiedliwienia, groziło skreślenie z listy studentów³⁶. Podobne wymogi stawiał Statut z 1831 r.³⁷ Podczas powstania listopadowego zastrzono

³² Pismem z 24 X 1820 r. rektor UJ zawiadomił dziekana Wydziału Teologicznego o konieczności ponownego zgłoszenia się studentów do kancelarii do dnia 4 listopada, celem otrzymania zaświadczenia, że jest studentem. To zaświadczenie może student otrzymać po potwierdzeniu przez 2 profesorów, że zapisał się na ich wykłady. Na zapis po 4 listopada może dać zgodę tylko dziekan. AUJ WT I 21.

³³ Innym pismem z 2 listopada 1820 r. rektor zawiadomił dziekana Wydziału Teologicznego, że według paragrafu 62 *Urzędzeń Wewnętrznych* każdy dziekan ma najbliższy dozór nad studentami swego wydziału i jest obowiązany zasięgać wiadomości o sprawowaniu się swych podopiecznych tak na samej uczelni, jak i poza nią. AUJ WT I 21. Dnia 8 XI 1824 r. rektor wezwał dziekanów wszystkich 5 wydziałów do odebrania od profesorów katalogów studentów. Dziekan Wydziału Teologicznego przekazał profesorom postanowienie Rady Rektorskiej, aby katalogi były od czasu do czasu sprawdzane na wykładach. Także na wykładach powinno się odczytywać przepisy karne. Nie wolno także pozwalać na uczestniczenie w wykładach wolnym słuchaczom, jeśli nie mają pozwolenia od rektora. AUJ WT I 15. Rada Rektorska przypomniła 17 XI 1826 r. dziekanom o obowiązku dozoru nad profesorami i studentami swego wydziału. Komisarz Rządowy zażądał 7 lipca 1836 r. od dziekana Wydziału Teologicznego nadesłania zaraz po zakończeniu egzaminów publicznych do kancelarii uniwersytetu raportu o postępie w studiach i obyczajach studentów. Podobne żądanie wystosował w następnym roku. AUJ WT I 15.

³⁴ AUJ SI 136. Zwolnienie z noszenia munduru zależało od Kuratora Instytutów Naukowych. Dzięki wstawiennictwu rektora takowe otrzymał student J. Gudrajczyk, gdyż miał tylko 5 miesięcy do zakończenia studiów uniwersyteckich, po których postanowił wstąpić do seminarium i potrzebował pieniędzy na opłatę studiów. AUJ WT I 21.

³⁵ Np. 3 XI 1828, 18 X 1830, WT I 21.

³⁶ Rektor 15 XI 1827 r. odwoływał się do swej odezwy nr 738 z 17 XI 1826 r. AUJ WT I 15.

³⁷ Rektor w liście z 5 III 1831 r. przypomniiał dziekanowi Wydziału Teologicznego uchwałę Wielkiej Rady Uniwersyteckiej, zobowiązującej dziekana do czuwania, aby studenci „z miejsca oddali się pilnie i regularnie nauce... pod rygiem ich wykreślenia, gdyby nie uczęszczali na lekcje”. AUJ WT I 15.

obowiązek uczestniczenia w wykładach, a nawet samo chodzenie po mieście³⁸. Ten kurs ustawicznego nadzoru nadal obowiązywał nawet już po ustaniu działań powstańczych. Dnia 14 XII 1833 r. Senat Rządzący podjął uchwałę, że uczeń wpisany do albumu studenckiego był zobowiązany do złożenia rektorowi zobowiązania świadczenia posłuszeństwa zwierzchności Uniwersytetu³⁹. W oparciu o tę nową ustawę porządkową Komisarz Rządowy przy Instytutach Naukowych w piśmie z 24 VII 1834 r. domagał się od dziekana Wydziału Teologicznego, „by profesorowie uzgadniali między sobą ocenę obyczajności studentów”⁴⁰. W dwa lata później, 5 XI 1836 r., Senat Rządzący podjął uchwałę, że o obyczajności „intra muros” Uniwersytetu orzekają profesorowie, natomiast „extra muros” polecono policji czuwać nad młodzieżą i donosić do władz edukacyjnych⁴¹. Późniejsze modyfikacje do Statutu Uniwersyteckiego z 1833 r. obejmowały formularze, w których student był obowiązany podać szczegółowo swoje personalia – „pod osobistą ...zwierzchników odpowiedzialnością” – łącznie z takimi danymi jak: paszport czy pozwolenie właściwej władzy rządowej, środki utrzymania, miejsce zamieszkania, dokonane opłaty uniwersyteckie itd. Katalog studencki z tymi danymi personalnymi był obowiązany dziekan wydziału w jednym egzemplarzu przekazać rektorowi, a drugi egzemplarz, pozostający w aktach dziekańskich, przesłać do kontroli Komisarzowi Rządowemu⁴².

Wypada jednakże wspomnieć, że podjęto także kroki, by zwiększyć napływ kandydatów na studia teologiczne. Stosownie do X artykułu Urządzenia Wewnętrznego Senatu z 1833 r., wydanego przez Komisję Reorganizacyjną, Senat Rządzący podjął uchwałę, że począwszy od 31 X 1836 r. nie będzie mógł być mianowany na beneficjanta Kollacji Rządowej żaden kandydat, który nie ukończył pełnego kursu teologii na Uniwersytecie Krakowskim lub w którymś z uniwersytetów z Trzech Państw

³⁸ Rektor w piśmie z 29 XI do dziekana Wydziału Teologicznego polecił upomnieć studentów, „aby żaden z nich tego dnia nie wyszedł z domu w jakimkolwiek zamiarze pod karą wykluczenia z Instytutów Naukowych, a nawet kryminalną”. Pismo rektora do dziekana Wydziału Teologicznego z 26 I 1831 r. zalecało studentom uczestniczenie w wykładach i przestrzeganie przepisów karności „pod karą natychmiastowego usunięcia z Uniwersytetu”. Podobny wymóg stawiał rektor w piśmie z 30 I 1832 r. AUJ WT I 21.

³⁹ Ta ustawa porządkowa zabraniała studentom: a. gry w pieniądze i fanty, b. schadzek, c. zakładania towarzystw pod jakimkolwiek imieniem. Za nieprzestrzeganie dyscypliny groziły im kary: a. napomnienia ze strony profesora, b. napomnienie dziekana, c. napomnienie Rady Wydziału, d. wydalenie z Uniwersytetu (ciche lub za większe przestępstwa – jawne). AUJ WT I 21.

⁴⁰ AUJ WT I 21.

⁴¹ Komisarz Rządowy przekazał 16 XI 1836 r. dziekanowi Wydziału Teologicznego to zarządzenie Senatu Rządzącego z 5 XI tegoż roku. AUJ WT I 21.

⁴² AUJ WT I 15.

Opiekuńczych. O tej uchwale powiadomiono władzę diecezjalną⁴³. Wprawdzie źródła archiwalne zawierają wzmianki o jakichś napisach w salach wykładowych nie licujących z powagą miejsca, a mających charakter patriotyczny, na ogół jednak sprawozdania profesorów Wydziału Teologicznego dają bardzo pozytywne opinie o swoich słuchaczach⁴⁴.

⁴³ AUJ SI 310.

⁴⁴ Np. sprawozdanie dziekanów Wydziału Teologicznego dla rektora ks. M. Jankowskiego z 30 IV 1827 czy ks. T. Teligi z lat 1843-1845. AUJ SI 128; SI 129; WT I 6.